

ТИПОВІ СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ КНИГ

Проніна Ганна Михайлівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Українського державного університету науки і технологій
ORCID ID: 0000-0002-9057-1071

Абрамова Олена Вікторівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та іноземних мов
Українського державного університету науки і технологій
ORCID ID: 0000-0002-2732-5601

У статті розглянуто типові перекладацькі трансформації та прийоми, що використовуються для передачі назв книг сучасної англomовної белетристики українською мовою. За результатами дослідження встановлено, що назви книг належать до категорії онімів (власних імен) за структурними особливостями (вираження назви окремою лексемою, простою номінативною фразою, словосполученням чи різнотипними реченнями) і функціональними ознаками (номінація та ідентифікація певного твору художньої літератури з метою відрізнити його від будь-якого іншого зразка аналогічного літературного жанру). Під час дослідження застосовано міждисциплінарний підхід до комплексного розгляду проблеми перекладу назв книг на межі філологічної та перекладацької наук, оскільки спосіб перекладу онімів часто обумовлений лексико-граматичними, семантичними та прагматичними особливостями вихідної мовної одиниці, що ставить перед перекладачем складне завдання реалізувати в перекладі назви книги не лише номінативну, а й інформативну, культурну, емотивну, експресивну функції, передати прагматичне навантаження (у межах реалізації маркетингової стратегії). Виявлено, що залежно від плану вираження оригінальної назви книги перекладачі вдаються до дослівного перекладу або калькування, антонімічного перекладу, підбирають словникові відповідники (за наявності полісемії), застосовують прийом опущення для уникнення надлишковості тощо. Встановлено, що фонові знання про зміст і сюжет твору впливають на вибір перекладачем тих чи інших граматичних конструкцій або граматичних категорій, наприклад категорії роду іменника (вона не властива англійській мові, адже була втрачена в певний період її історичного розвитку), що зумовлено насамперед різноструктурною природою слов'янських і германських мов.

Ключові слова: оніми, перекладацькі трансформації, перекладацькі прийоми, фонові знання, екстралінгвістичні чинники.

Pronina Hanna, Abramova Olena. Typical ways to translate titles of modern English-language books

The article deals with typical translation transformations and techniques used while translating book titles belonging to the contemporary English-language fiction into Ukrainian. In this work it has been stated that book titles belong to the category of onyms (proper names) in terms of structure (expression of the title by a single lexeme, simple nominal phrase, word-combination or different types of sentences) and functions (nomination and identification of a work of fiction in order to distinguish it from any other publication of a similar literary genre). The study applies an interdisciplinary approach to a comprehensive consideration of the problem of translating book titles at the interface of philology and translation sciences, since the method of translating onyms is often determined by the lexico-grammatical, semantic and pragmatic features of the source language unit, which poses a difficult task for the translator to implement not only nominative, but also informative, cultural, emotive, and expressive functions when translating a book title, as well as to convey its pragmatics (as part of the marketing strategy). It has been found out that depending on the expression of the original book title, translators utilize word-for-word translation or calque, antonymic translation, selecting dictionary equivalents (in case of polysemy), use omission to avoid redundancy, etc. It has been determined that background knowledge about the content and plot of a novel influences the translator's choice of certain grammatical constructions or grammatical categories, such as the category of noun gender (it is not peculiar to English, as it was lost at a certain period of its historical development), which is primarily due to the different structure of Slavic and Germanic languages.

Key words: *onyms, translation transformations, translation techniques, background knowledge, extralinguistic factors.*

Вступ. Глобалізація активно сприяє активному залученню й інтеграції України до світової культурної та художньої спадщини, унаслідок чого перед вітчизняними перекладачами постає важливе завдання – забезпечення якісного перекладу іншомовних видань (зокрема, творів сучасної художньої літератури) українською мовою. Саме тому сьогодні виняткової актуальності набуває проблема дослідження особливостей перекладу назв книг з англійської мови на українську, адже з назви починається «знайомство» потенційного читача з літературним тво-

ром. Саме від якісного адекватного перекладу заголовка залежить, чи викликає книга зацікавленість у реципієнта та спонукає його до придбання та прочитання новітнього бестселера. А тому на перекладача покладено непросту місію – органічно реалізувати в перекладі назви книги не лише номінативну, а й інформативну, культурну, емотивну, експресивну функції, втілити прагматичне навантаження (у межах реалізації маркетингової стратегії).

У вітчизняному перекладознавстві проблему перекладу назв і заголовків з англійської мови в різний час

розглядали такі дослідники, як Т. Воробйова, О. Лужна, В. Карабан, І. Корунець, О. Самсонова, Л. Смально та ін., водночас заголовки художніх творів (які зазвичай і виступають у ролі назви виданої книги) здебільшого всебічно активно вивчали літературознавці та філологи, як-от Л. Грицюк, Т. Желтоногова, О. Траченко, Л. Юлдашева. Загалом же назви сучасних англомовних книг і способи їх передачі під час перекладу на українську мову залишаються перспективним напрямом перекладацьких і мовознавчих студій через вагому роль художньої літератури в діалозі культур.

Матеріали та методи. Мета статті – визначити типові способи перекладу англомовних назв книг українською мовою, простежити вплив екстралінгвістичних чинників на переклад. Для досягнення поставленої мети необхідним постає виконання таких завдань: 1) дефінувати поняття «онім» у сучасній мовознавчій науці, виокремити характерні ознаки назв книг як категорії власних назв; 2) проаналізувати типові способи передачі англомовних назв книг у перекладі на українську мову; 3) простежити вплив екстралінгвістичних чинників на спосіб перекладу назв англомовних книг. Аналіз заявленої проблематики виконано в межах інтердисциплінарного підходу, тобто розгляд проблеми перекладу назв книг з англійської мови на українську відбувся на межі філологічної та перекладацької наук, адже спосіб перекладу зумовлюється насамперед лексико-граматичними, семантичними та прагматичними особливостями вихідної мовної одиниці. Методами дослідження постають описовий метод для опису досліджуваного фактичного матеріалу, порівняльний метод для зіставлення структурно-граматичних особливостей вираження онімів (назв книг) в українській та англійській мовах, метод аналізу для виявлення способів передачі назв автентичних книг у перекладі українською мовою. Матеріалом аналізу постають назви автентичних англомовних книг та їх перекладів на українську мову, що побачили світ у 2021–2023 роках.

Результати. Мікротекстова природа заголовка художнього твору, що виступає назвою книги, першочергово вимагає від перекладача глибокого розуміння спільних і відмінних рис не лише лексичного та граматичного ладу початкової мови (англійської) та мови перекладу (української) для здійснення якісного адекватного перекладу. Сучасні наукові парадигми вже давно характеризуються маргінальністю, а тому процес перекладу межує зі стилістикою, лексикологією, семантикою та прагматикою, лінгвокультурологією тощо. Так, наприклад, «стратегія перекладу заголовків вимагає ґрунтовного лінгвістичного аналізу самого заголовка, оскільки розуміння авторської інтенції неможливе без визначення та врахування його функцій відносно тексту твору» [2, с. 149]. Як слушно зазначає В. Карабан, «назви книг і заголовки статей, як правило, співвідносяться з основною темою книги і мають номінативний характер, тобто представлені певною номінативною групою» [4, с. 441]. З точки зору філології, назви книг можна віднести до категорії власних імен або ж онімів. За О. Селівановою, онімом

є «будь-яке власне ім'я (слово, сполука, речення), яке служить для виокремлення названого ним об'єкта серед інших об'єктів, його індивідуалізації й ідентифікації» [8, с. 511]. Назва книги, як і будь-який інший різновид назв, виконує номінативну функцію – позначає, називає літературний твір, таким чином відрізняючи його від усіх інших творів, ідентифікує його як унікальну самостійну одиницю.

В англомовних оригіналах (які часто тотожні українським перекладам за планом вираження) структурно назви книг можуть складатись із однієї лексеми (слова) – *Panther* – «Пантера», *Spare* – «Запасний», мати форму словосполучення – *A Thousand Splendid Suns* – «Тисяча сяйливих сонць», *Great Circle* – «Велике коло», *The Golden Doves* – «Золоті голубки», *The Spy and the Traitor* – «Шпигун і зрадник», *The Glass Castle* – «Скляний замок» або речення – *The Last Time I Lied* – «Востаннє, коли я збрехала», *Princess Olivia Investigates the Wrong Weather* – «Принцеса Олівія досліджує погану погоду», *The Gifts that Bind us* – «Дари, що зв'язують нас», *No one is talking about this* – «Ніхто про це не говорить» тощо. Цікаво, що попри загальну структурну схожість назв книг в англомовних оригіналах та їх українськомовних перекладах, є і деякі відмінності, зумовлені наявністю в англійській мові означеного та неозначеного артиклів, які виступають детермінантами до субстантивів у складі простої номінативної фрази. У перекладі на українську мову артиклі в назвах книг зазвичай ніяк не передаються, що можна простежити на прикладі назв виданих українською мовою романів Стівена Кінга різних років: *The Shining* – «Сяйво», *The Stand* – «Протистояння», *The Outsider* – «Аутсайдер», *The Institute* – «Інститут».

Переклад назви художнього твору має бути «компресованим» відбиттям авторського задуму, щоб під час її прочитання виникала певна антиципація (прогноз) реципієнтом описаної у книзі основної ідеї. Проте інколи перекладачі відходять від оригіналу, що, зі свого боку, не може не вплинути на повноту й адекватність сприйняття назви книги потенційним читачем. Так, метафорична назва роману письменниці Енн Тайлер *French Braid*, що дослівно перекладається на українську як «Французька коса», вочевидь походить від назви зачіски, а саме типу плетіння коси. Слід зазначити, що для багатьох культур світу дівоча коса є символом єдності, уособленням міцних родинних зв'язків, а тому не дивно, що авторка роману вибрала таку назву для твору, що описує цілі віхи життя головних героїв – сім'ї Гарретів. З передачею назви роману українською мовою як «Французька пліть» відбулася лексична заміна іменника *braid* на іменник «пліть». Однак, якщо звернутися до тлумачного словника української мови, можна пере-свідчитись, що використаний перекладачкою іменник має діалектне значення «сплетена із соломки стрічка, з якої потім зшивається бриль», при цьому поширеним в українській мові субстантивом на позначення відповідної техніки є техніка французького «плетіння». Отже, можна припустити, що в перекладі через лексичну заміну відбулася певна смислова втрата, зумовлена неточним підбором словникового еквівалента.

Приєм калькування передбачає буквальний або дослівний переклад. Саме цей спосіб спостерігаємо в перекладі назви роману *Great Circle* – «*Велике коло*» (перекладачка – Вікторія Зенгва). Англо-український словник дає вісім значень слова *great*: 1) «великий, величезний, колосальний»; 2) «довгий»; 3) «сильний глибокий»; 4) «великий (на позначення «величі»)»; 5) «піднесений, благородний»; 6) «пишний, розкішний»; 7) «чудовий, прекрасний»; 8) «досвідчений, обізнаний, майстерний» [3].

Вибраний перекладачкою словниковий варіантний відповідник «*велике*» влучно передає авторський задум, згідно з яким Меріан Грейвс, головна героїня роману письменниці Меггі Шіпстед, «з дитинства марила небом і в середині минулого століття здійснила навколосвітню подорож на літаку» [7].

Розглянемо спосіб перекладу назви книги авторства Райлі Сайгер *The Last Time I Lied* – «*Востаннє, коли я збрехала*» (перекладач – Роман Гардашук) [9]. Як бачимо, в англійській мові для більшого динамізму сполучне слово *when* опущено, але в україномовному варіанті граматичні норми в цьому контексті вимагають вживання сполучного слова «*коли*» як конектора, що приєднує підрядне речення часу. До того ж в українській мові дієслова минулого часу мають категорію роду, яка здебільшого визначається за родом іменника, дію якого описує дієслово. В аналізованій назві роману такий іменник відсутній, натомість до предикативного центру входить особовий займенник «*я*», який лише вказує на особу, при цьому не називаючи її. Визначитись із категорією роду (у цьому випадку жіночий рід) для перекладу перекладачеві допомагають фонові знання про сюжет і головну героїню роману, дівчину на ім'я Емма.

Перекладаючи українською мовою назву роману Патриції Локвуд *No one is talking about this* як «*Ніхто про це не говорить*» [7], перекладач вдається до антонімічного перекладу, який полягає в заміні стверджувальної форми дієслова-зв'язки у складі предиката *is talking* на заперечну конструкцію *не говорить* із тотожною семантикою, адже для української граматики подвійне заперечення (заперечний займенник *ніхто* + заперечна частка *не* перед дієсловом) є нормою, на відміну від англійської мови, де поодинокі випадки *double negation* є скоріш виключенням, характерним для живого розмовного мовлення, а не унормованою практикою.

Дослівний переклад або ж калькування використано в перекладі автобіографічного роману *Anna. The Biography* – «*Анна. Біографія*» [1]. Авторка Емі Оделл презентувала біографію головної редакторки журналу *Vogue* Анни Вінтур. Цільовою читацькою аудиторією американського видання *Vogue* є насамперед англomовна аудиторія, переважно резиденти Сполучених Штатів Америки, для яких, як можна логічно припустити, постать Анни Вінтур як впливового гравця у світі індустрії моди та прототипу всесвітньо відомого персонажа акторки Меріл Стріп *The Devil Wears Prada* є частиною фонових знань, тоді як для україномовного читача ім'я головної героїні книги не є прецедентним, а тому

з меншою вірогідністю однойменна назва роману зможе викликати читацький інтерес через відсутність у ній необхідних пресупозицій – «імпліцитного складника змісту висловлення або тексту, який є істинним і несуперечливим, передає їхньому вербальному плану та сприяє їх успішному сприйняттю й розумінню» [8, с. 589].

У випадку ж зі способом передачі англomовної назви *Fairy Tale «Казка»* [5] авторства Стівена Кінга дослівний переклад є цілком доцільним і адекватним. Як в оригіналі, так і в україномовному перекладі назва роману може бути потрактована потенційним читачем як натяк на містичний розвиток подій твору у жанрі трилер, що є «візитівкою» письменника й не потребує додаткової експлікації. Ще одним прикладом дослівного перекладу (калькування) для передачі назви автентичного художнього роману українською мовою є книга *The Golden Doves*, або ж «*Золоті голубки*» [5] письменниці Марти Холл Келлі. При цьому іменник *doves* зазнав граматичної трансформації в перекладі через притаманність субстантивам в українській мові граматичної категорії роду. Щодо категорії саме жіночого роду іменника у формі множини *голубки*, то вона логічно обумовлена жіночою статтю головних героїнь роману.

Відомим в Україні (у тому числі завдяки перекладу) є ще один роман Марти Холл Келлі *The Lilac Girls of Ravensbrück* – «*Бузкові дівчата*» (переклад Володимира Горбатюка). У цьому випадку перекладач вдався до прийому опущення, видаливши онім *Ravensbrück*, що допомогло адаптувати назву для україномовного читача та спростити її сприйняття, адже назва *Равенсбрюк* (жіночий концтабір часів нацистської Німеччини) може не входити до фонових історичних знань юнацької читацької аудиторії, а тому могла б ускладнити антиципацію ними сюжету роману і, як наслідок, не зацікавити.

Висновки. 1. У дослідженні акцентовано увагу на потребі в комплексному підході до передачі заголовків новітніх творів сучасної англomовної прози на українську мову через обумовленість способу їх перекладу не лише граматичними та лексичними особливостями мови оригіналу, а і їх функціональним навантаженням (назви книг виконують номінативну, ідентифікаційну, інформативну, культурну, емотивну й експресивну функції, виступають носіями прагматичного навантаження). За результатами аналізу встановлено, що за структурою або ж планом вираження назви книг належать до категорії онімів. Останні можуть мати різноманітний вигляд – від слова чи номінативної фрази, до словосполучення і речень різного типу. 2. Типовими способами передачі назв книг у перекладі з англійської на українську мову є калькування, підбір словникового варіантного відповідника, опущення, антонімічний переклад, лексичні та граматичні трансформації. 3. Важливу роль як для перекладача, так і для потенційного україномовного читача книги мають екстралінгвістичні чинники, зокрема фонові знання, наявність яких допомагає перекладачам визначитись із підбором засобів досягнення адекватного еквівалентного перекладу, а реципієнтам забезпечує «антиципацію» змісту твору і впливає на формування до нього читацького інтересу.

Література:

1. 12 нових книжок, які варто прочитати у 2023 році. *Vogue UA*. URL: <https://vogue.ua/article/culture/knigi/10-naygolovnishih-knizhok-yaki-var-to-prochitati-u-2023-roci-51037.html> (дата звернення: 30.11.2023).
2. Воробйова Т., Смалько Л. Назви художніх творів та заголовки як перекладацька проблема (на матеріалах англійської художньої літератури у перекладах українською). *Лінгвостилістичні студії*. 2018. Вип. 8. С. 140–151.
3. Загальний народний англійсько-український словник. URL: https://e2u.org.ua/s?w=great&dicts=all&highlight=on&filter_lines=on (дата звернення: 30.11.2023).
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Книжки, на які ми чекаємо в 2023 році. *The Village*. URL: <https://www.village.com.ua/village/knowledge/books-of-the-month/334801-knizhki-na-yaki-mi-chekaemo-v-2023-rotsi> (дата звернення: 30.11.2023).
6. Лужна О. Заголовок художнього твору як проблема перекладу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 17, 2013. Розділ II. Теорія і практика перекладу. С. 174–179.
7. Престижна література. Розповідаємо про головних претендентів на Букерівську премію 2021. URL: <https://chas.news/current/prestizhna-literatura-rozpovidaemo-pro-golovnih-pretendentiv-na-bukerivsku-premiyu-2021> (дата звернення: 30.11.2023).
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
9. Що готує для читачів Старий Лев у 2023 році? Розповідаємо! URL: <https://starylev.com.ua/news/shho-gotuye-dlya-cytaciv-staryy-lev-u-2023-roci-rozpovidayemo> (дата звернення: 30.11.2023).
10. Юлдашева Л. Заголовок як особлива номінативно-предикативна одиниця. *Філологічний часопис*. 2016. Вип. 1 (7). С. 87–93.
11. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 30.11.2023).

References:

1. 12 novykh knyzhok, yaki varto prochytaty u 2023 rotsi [12 new books to read in 2023]. *Vogue UA*. Retrieved from <https://vogue.ua/article/culture/knigi/10-naygolovnishih-knizhok-yaki-var-to-prochitati-u-2023-roci-51037.html> (access date: 30.11.2023) [in Ukrainian].
2. Vorobiova, T., Smalko, L. (2018) Nazvy khudozhnikh tvoriv ta zaholovky yak perekladatska problema (na materialakh anhlovnoyii khudozhnioii literatury u perekladakh ukraiinskoiiu) [The Book Titles as a Translation Problem (Case Study of the English Fiction Titles in the Ukrainian Translations)]. *Linhvostylistychni studii*. Iss. 8. P. 140–151 [in Ukrainian].
3. Zahalnyi narodnyi anhliisko-ukraiinskyi slovnyk [A General Folk English-Ukrainian Dictionary]. Retrieved from https://e2u.org.ua/s?w=great&dicts=all&highlight=on&filter_lines=on (access date: 30.11.2023) [in Ukrainian].
4. Karaban, V. I. (2004). Pereklad anhliiskoi naukoiv i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, termonolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English Scientific and Technical Literature. Grammatical Difficulties, Lexical, Terminological and Genre-Stylistic Problems]. Vinnytsia, Nova knyha. 576 p. [in Ukrainian].
5. Knyzhky, na yaki my chekaemo v 2023 rotsi [Books we are looking forward to in 2023]. *The Village*. Retrieved from <https://www.village.com.ua/village/knowledge/books-of-the-month/334801-knizhki-na-yaki-mi-chekaemo-v-2023-rotsi> (access date: 30.11.2023) [in Ukrainian].
6. Luzhna, O. (2013). Zaholovok khudozhnioho tvoriv yak problema perekladu [The title of a work of fiction as a translation problem]. *Naukovyi Visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. 17. Chapter II. Teoriia i praktyka perekladu. P. 174–179 [in Ukrainian].
7. Prestizhna literatura. Rozpovadaemo pro holovnykh pretenditiv na Bukerivsku premiiu 2021 [Prestigious literature. We tell you about the main Contenders for the Booker Prize 2021]. Retrieved from <https://chas.news/current/prestizhna-literatura-rozpovidaemo-pro-golovnih-pretendentiv-na-bukerivsku-premiyu-2021> (access date: 30.11.2023) [in Ukrainian].
8. Selivanova, O. O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. 716 p. [in Ukrainian].
9. Shho hotuie dlia chytachiv Staryi Lev u 2023 rotsi? Rozpovadaemo! [What does the Old Lion Have in Store for Readers in 2023? We Tell You!]. Retrieved from <https://starylev.com.ua/news/shho-gotuye-dlya-cytaciv-staryy-lev-u-2023-roci-rozpovidayemo> (access date: 30.11.2023) [in Ukrainian].
10. Yuldasheva, L. (2016). Zaholovok yak osoblyva nominativno-predykativna odyntsia [The title as a Special Nominative-Predicative Unit]. *Filolohichni chasopys*. Issue 1 (7). P. 87–93 [in Ukrainian].
11. Cambridge Dictionary. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/> (access date: 30.11.2023) [in English].